

Vammaisneuvoston lausunto omaishoidon tuen toimintaohjeisiin ja myöntämisperusteisiin

Omaishoidon tuen toimintaohje on luonteeltaan ohjeellinen, eikä se voi korvata lain omaishoidon tuesta (937/2005) edellyttämää yksilöllistä harkintaa. Päätökset on tehtävä ensisijaisesti lain perusteella hoidettavan toimintakykyyn sekä hoidon sitovuuteen ja vaativuuteen nojautuen.

Lakisääteinen vapaa ja päivätoiminta

Päivätoiminta voi toimia omaishoitajan lakisääteisen vapaan järjestämistapana vain silloin, kun se tosiasiallisesti kattaa vapaan ajaksi tarvittavan hoidon ja vapauttaa omaishoitajan kokonaan hoitovastuusta. Osittainen tai lyhytkestoinen päivätoiminta ei täytä omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) mukaista lakisääteistä vapaata.

Päivätoiminta voi toimia omaishoitajan lakisääteisen vapaan järjestämistapana vain silloin, kun se on sekä omaishoidettavan että omaishoitajan edun mukaista, tosiasiallisesti kattaa vapaan ajaksi tarvittavan hoidon ja vapauttaa omaishoitajan kokonaan hoitovastuusta. Näissä tilanteissa on lisäksi tarpeen tehdä täsmälliset ja yksiselitteiset kirjaukset siitä, miten hoito vapaan aikana järjestetään ja miten omaishoitajan vapaa tosiasiallisesti toteutuu. Päivätoimintaa, tuntirajoja tai muita ajallisia rajoituksia ei voida käyttää omaishoitajan lakisääteisten vapaiden korvaamisena tilanteissa, joissa omaishoitaja ei tosiasiallisesti saa vapaata hoitovastuusta.

Lisäksi on tärkeää täsmentää, että omaishoitajan lakisääteisiä vapaita tai vammaispalvelulain mukaista lyhytaikaista huolenpitoa ei tule laskea mukaan mahdollisiin tunti- tai vuorokausirajoihin, joilla arvioidaan hoidon sitovuutta. Muussa tapauksessa jo vähäinen lisävapaiden käyttö voisi tosiasiaassa estää omaishoidon tuen saamisen, mikä ei ole lain tarkoituksen mukaista.

Päätöksenteon määräaika

Päätös omaishoidon tuesta on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä. Mikäli käsittelyaika ylittää kolme kuukautta, viivästyksen erityinen syy on yksilöitävä ja perusteltava asiakaskohtaisesti siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon vaarannu. Tekstissä korostettiin kohtaa *kolme kuukautta*. Korostus pitäisi poistaa, koska hakemukset tulee käsitellä joka tapauksessa viivytyksettä. Kolmesta kuukaudesta tai sen ylittävistä päätöksenteon ajasta ei saa tulla käytäntöä.

Toimintakyky ja kategoriset rajaukset

Laki omaishoidon tuesta (937/2005) edellyttää yksilöllistä arviota hoidettavan toimintakyvystä sekä siitä seuraavasta hoidon sitovuudesta ja vaativuudesta. Päätöksenteossa ei ole lainmukaista sulkea omaishoidon tukea pois avun muodon, kuten ohjauksen, valvonnan tai päivätoiminnan perusteella, vaan arvio on tehtävä kokonaisuutena.

Vaikka toimintaohjeessa viitataan yksilölliseen arviointiin, on olemassa riski, että muiden palveluiden luettelo ohjaa käytäntöjä kaavamaiseen suuntaan. Esimerkiksi päivätoimintaan osallistuminen tai koulun yhteydessä järjestettävä aamu- ja iltapäivätoiminta voi käytännössä vaikuttaa siihen, ettei omaishoidon tukea myönnetä lainkaan tai että hoitopalkkiota tai palkkioluokkaa alennetaan, vaikka hoito olisi palveluista huolimatta edelleen sitovaa ja vaativaa.

Tämän vuoksi toimintaohjeessa on tarpeen kirjoittaa vielä selvemmin auki, että hoidon sitovuus ja vaativuus arvioidaan aina yksilöllisesti ja että luetellut muut palvelut ovat ainoastaan esimerkkejä mahdollisesti huomioon otettavista tekijöistä, eivät automaattisia rajaavia perusteita.

Lisäksi olisi perusteltua muokata esimerkkejä siten, että niistä poistetaan viittaukset työ- ja päivätoimintaan sekä aamu- ja iltapäivätoimintaan. Myöskään seitsemän tunnin päivittäistä rajaa ei tule käyttää ehdottomana kriteerinä. Sosiaali- ja terveysministeriön omaishoitolakia koskevan oppaan mukaan hoitopalkkiota ei voida alentaa pelkästään sen perusteella, että hoidettava viettää keskimäärin yli seitsemän tuntia vuorokaudessa kodin ulkopuolella, jos hoidon ja huolenpidon tarve kotona on tavanomaista suurempaa.

Lisäksi on tärkeää täsmentää, että sellaisia toimintoja, jotka eivät vähennä hoidon sitovuutta, kuten oppivelvollisen opintoja, omaishoitajan lakisääteisiä vapaita tai vammaispalvelulain mukaista lyhytaikaista huolenpitoa, ei lasketa mukaan mahdollisiin tunti- tai vuorokausirajoihin. Ilman tätä tarkennusta järjestelmä voi johtaa tosiasialliseen syrjintään ja estää omaishoidon tuen saamisen tilanteissa, joissa hoidon tarve on edelleen merkittävä.

Vammaisneuvoston kuuleminen

Vammaisneuvostoa ei ole osallistettu omaishoidon tuen toimintaohjeen ja myöntämiskriteerien valmisteluun. Kyseessä on asia, jolla on merkittävä vaikutus vammaisten henkilöiden asemaan. Vammaisneuvoston kuulemista ei olla toteutettu lain hyvinvointialueesta (611/2021) 32 §:n mukaisesti. Vammaisneuvosto kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta jälkikäteen.

Terveystarkastukset ja määräaikaaisuus

Toimintaohjeessa ei ole myöskään hyvinvointi- ja terveystarkastusten kohdalla tuotu esille, kuinka ne käytännössä toimivat. Ohjeessa tulisi selkeästi kuvata, miten tarkastuksiin pääsee, kuka ne toteuttaa ja mitä ne käytännössä sisältävät.

Omaishoidon tuen päätös voi olla määräaikainen erityisestä syystä, silloin kun omaishoidon tarpeen kesto on etukäteen arvioitavissa eikä tuen tarpeen arvioida olevan pysyvä. Määräaikainen sopimus on perusteltu esimerkiksi tilanteissa, joissa hoidettavan elämäntilanteen tai toimintakyvyn ennakoitaan muuttuvan, kuten leikkauksen tai ohimenevän sairauden yhteydessä.

Määräaikainen omaishoitajuus on toimiva ja tarkoituksenmukainen järjestely, jolla voidaan tukea kotona selviytymistä ja samalla vähentää raskaampien ja kalliimpien palvelujen, kuten kotisairaanhoidon, tehostetun palveluasumisen tai laitoshoidon tarvetta.